

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Pedagogika

Josef Tejkal

**KVANTITATIVNÍ ANALÝZA
JEDNÉ ŘADY UČEBNIC DĚJEPISU**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Dr. Vojtěch Eliáš

PRAHA 2010

Je mou milou povinností na tomto místě poděkovat především vedoucímu své bakalářské práce Dr. Vojtěchu Eliášovi za jeho věnovaný čas, poskytnuté odborné konzultace a cenné připomínky při zpracování této bakalářské práce.

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil“.

V Boru dne 29. června 2010

Josef Tejkal

OBSAH

Úvod	4
1 Výuka dějepisu a jeho vazba na celkový kontext vzdělávání	5
1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	5
Státní úroveň	6
Školní úroveň	6
1.2 Principy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání	6
1.3 Tendence ve vzdělávání, které navozuje a podporuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	7
1.4 Charakteristika základního vzdělávání	8
1.5 Pojetí a cíle základního vzdělávání.....	8
1.6 Cíle základního vzdělávání.....	9
1.7 Učebnice a jejich funkce.....	10
Učebnice.....	10
Funkce učebnic.....	10
Struktura učebnic.....	11
1.8 Výuka dějepisu a jeho úloha v rámci vzdělávacího programu	12
1.9 Vztah církve k výuce dějepisu	15
2 Kvantitativní analýza učebnic dějepisu z hlediska křesťanské a církevní tematiky .	17
2.1 Definice pojmu křesťanská a církevní tematika	17
2.2 Představení řady analyzovaných učebnic a jejich autorů	19
První kniha ediční řady – učebnice pro 6. ročník ZŠ a 1. ročník osmiletých gymnázií	21
Druhá kniha ediční řady – učebnice pro 7. ročník ZŠ a 2. ročník osmiletých gymnázií	21
Třetí kniha ediční řady – učebnice pro 8. ročník ZŠ a 3. ročník osmiletých gymnázií	21
Čtvrtá kniha ediční řady – učebnice pro 9. ročník ZŠ a 4. ročník osmiletých gymnázií	21
2.3 Kvantitativní analýza	22
Objemová analýza.....	22
Významová analýza	25
2.4 Hodnocení učebnic na základě kvantitativní analýzy	29
Učebnice pro 6. ročník ZŠ a 1. ročník osmiletého gymnázia	29
Učebnice pro 7. ročník ZŠ a 2. ročník osmiletého gymnázia	29
Učebnice pro 8. ročník ZŠ a 3. ročník osmiletého gymnázia	30
Učebnice pro 9. ročník ZŠ a 4. ročník osmiletého gymnázia	30
Celkové zhodnocení kvantitativní analýzy	31
Závěr	32
Seznam literatury	33
Anglická anotace.....	35

Úvod

Otázka duchovních hodnot je v naší západní kultuře velice silně zakořeněna a můžeme právem říci, že západní kultura a tradice na křesťanských kořenech stojí. Bohužel jsme svědky jevu, kdy současná západní kultura je vůči křesťanství a církvi silně sekularizovaná a své sepjetí s jejími hodnotami a kořeny vědomě či nevědomě popírá a vytěsňuje. Domnívám se, že jednou z možných příčin může být i skutečnost, jakým způsobem a v jaké míře jsou mladým lidem zprostředkovávány základní informace o křesťanství a církevní problematice v rámci všeobecného vzdělávání.

Cílem práce je zhodnotit, jaký prostor je v současné učební osnově předmětu *dějepis* věnován křesťanské a církevní tematice na základních školách a osmiletých gymnáziích. V rámci kvantitativního šetření je zkoumána jak objemová stránka, tzn. jak se sledovaná tematika procentuálně podílí na celkovém objemu učiva, tak významová stránka, tzn. jaká je této tematice věnována pozornost. Z obojího se autor práce snaží vyvodit, jaký obraz křesťanství a církve spoluutváří výukový materiál učebnic dějepisu v povědomí mladých lidí během studia druhého stupně základní školy a prvních čtyř ročníků osmiletých gymnázií, pro které je zkoumaná řada učebnic dějepisu určena. Tedy jaký pohled na křesťanství a církve si žáci odnáší ve svém povědomí po skončení základní školy či gymnázia, pokud jejich setkání s těmito otázkami není formováno jiným způsobem, například osobním setkáním ve věřícím prostředí rodiny.

Tyto závěry mohou být užitečné, zejména k porozumění současnému stavu spíše negativních či ignorujících postojů mladých lidí vůči náboženským otázkám a být určitým východiskem k výuce náboženství ve školách, resp. k jeho uzpůsobení a k vyvinutí většího úsilí spolupracovat na tvorbě učebních osnov a vzdělávacích materiálů nejen pro základní školy.

Vzhledem ke značné šíři učebních osnov se práce zaměřuje pouze na učivo dějepisu 6.-9. ročníku základních škol (resp. 1.-4. ročníku osmiletých gymnázií), což je předmět, který by k těmto otázkám měl vzhledem dějinnému charakteru křesťanství a církve mít nejbližší. Mezi předmětem historie a křesťanstvím (potažmo církví) a naopak by měla být vzájemná vazba, což se autor ukázat v první kapitole.

K problematice analýzy učebnic dějepisu z hlediska křesťanské a církevní tematiky není dostupná žádná odborná literatura, jediným pramenem, který se autorovi práce podařilo vypátrat, je *Obsahová analýza učebnic pro základní školy – závěrečná zpráva*¹,

¹ srov. Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s.: *Obsahová analýza učebnic pro základní školy - Závěrečná zpráva*, Praha: 2002, s. 19-23.

kteřá se zabývá hodnocením obsahu učebnic základních škol z hlediska interkulturních vzdělávacích prvků, kde otázka náboženství je jedním z nich.

Primárními zdroji ke zpracování této bakalářské práce byly učebnice pro výuku dějepisu základních škol pro 6.-9. ročník základních škol (resp. 1.-4. ročník osmiletých gymnázií). Sekundárními zdroji byly materiály Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) a Výzkumného ústavu pedagogického.²

1 Výuka dějepisu a jeho vazba na celkový kontext vzdělávání

Cílem této kapitoly je pojednat obecně o systému vzdělávání v České republice, čím se řídí, kde je zakotvena závazná norma stanovující obsah vzdělávacích programů a učebních pomůcek, kterými jsou především učebnice. Autor se v této kapitole také snaží ukázat, do jakého celkového kontextu zapadá vzdělávání v oboru historie, a ukázat na vzájemnou provázanost vztahu mezi předmětem historie na straně jedné a křesťanskou a církevní tematikou na straně druhé a naopak, tzn. mezi křesťanstvím resp. církví a jejím postojem vůči předmětu historie.

1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Základním dokumentem, který definuje a řeší systém vzdělávání včetně požadavků na výukové pomůcky a obsah jednotlivých vyučovacích předmětů, je Rámcový vzdělávací program (dále jen „RVP“). Gestorem tohoto dokumentu je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Autoři celkové gesce dokumentu - Jaroslav Jeřábek a Jan Tupý upravili a zrevidovali tento program, v jehož obsahu jsou zahrnuty veškeré možné dostupné systémy a popisy dokumentů na tyto systémy navazující. Obsah RVP má čtyři části A, B, C, D, a celkem na 126-ti stranách je členěn do 11 hlavních kapitol vč. Přílohy. Část A řeší vymezení kurikulárních dokumentů (dále jen „KD“). RVP pro základní vzdělávání a systém KD, v jehož anotaci lze nalézt rozdělení do dvou základních úrovní:

„V souladu s novými principy kurikulární politiky, zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Kurikulární dokumenty jsou vytvářeny na dvou úrovních – státní a školní.“³

² srov. JEŘÁBEK Jaroslav, TUPÝ Jan: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007.

³ tamtéž, s. 9.

Státní úroveň

Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy. Národní program vzdělávání vymezuje počáteční vzdělávání jako celek. Rámcové vzdělávací programy vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy – předškolní, základní a střední vzdělávání.

Školní úroveň

Školní úroveň představují školní vzdělávací programy, podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. Tyto programy si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP. Pro tvorbu školních vzdělávacích programů mohou školy využít tzv. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů*, který je vytvářen ke každému RVP. Manuál seznamuje s postupem tvorby školního vzdělávacího programu a uvádí způsoby zpracování jeho jednotlivých částí s konkrétními příklady.

V dalších podkapitolách bude pojednáno o tom, co RVP řeší a stanovuje.

1.2 Principy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vymezuje základní principy, které musí splňovat. Jsou to zejména: ⁴

- navazuje svým pojetím na RVP předškolního vzdělávání a je východiskem pro koncepci rámcových vzdělávacích programů pro střední vzdělávání;
- vymezuje vše, co je společné a nezbytné v povinném základním vzdělávání žáků, včetně vzdělávání v odpovídajících ročnících víceletých středních škol;
- specifikuje úroveň klíčových kompetencí, jíž by měli žáci dosáhnout na konci základního vzdělávání;
- vymezuje vzdělávací obsah – očekávané výstupy a učivo;
- zařazuje jako závaznou součást základního vzdělávání průřezová témata s výrazně formativními funkcemi;

⁴ srov. JEŘÁBEK Jaroslav, TUPÝ Jan: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 9.

- podporuje komplexní přístup k realizaci vzdělávacího obsahu, včetně možnosti jeho vhodného propojování a předpokládá volbu různých vzdělávacích postupů, odlišných metod, forem výuky a využití všech podpůrných opatření ve shodě s individuálními potřebami žáků;
- umožňuje modifikaci vzdělávacího obsahu pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami;
- je závazný pro všechny střední školy při stanovování požadavků přijímacího řízení pro vstup do středního vzdělávání.

Je nutné podotknout, že Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je otevřený dokument, který bude v určitých časových etapách inovován v závislosti na měnících se potřebách společnosti, nových zkušenostech učitelů se školními vzdělávacími programy, a samozřejmě také v závislosti na měnících se potřebách a zájmech žáků.

1.3 Tendence ve vzdělávání, které navozuje a podporuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

RVP jmenovitě uvádí tyto tendence a odkazuje se na *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílou knihu*):⁵

- zohledňovat při dosahování cílů základního vzdělávání potřeby a možnosti žáků;
- uplatňovat variabilnější organizaci a individualizaci výuky podle potřeb a možností žáků a využívat vnitřní diferenciaci výuky;
- vytvářet širší nabídku povinně volitelných předmětů pro rozvoj zájmů a individuálních předpokladů žáků;
- vytvářet příznivé sociální, emocionální i pracovní klima založené na účinné motivaci, spolupráci a aktivizujících metodách výuky;
- prosadit změny v hodnocení žáků směrem k průběžné diagnostice, individuálnímu hodnocení jejich výkonů a širšímu využívání slovního hodnocení;
- zachovávat co nejdéle ve vzdělávání přirozené heterogenní skupiny žáků a oslabit důvody k vyčleňování žáků do specializovaných tříd a škol;
- zvýraznit účinnou spolupráci s rodiči žáků.

⁵ srov. JEŘÁBEK Jaroslav, TUPÝ Jan: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 10.

1.4 Charakteristika základního vzdělávání

O charakteristikách základního vzdělávání pojednává část B Rámcového vzdělávacího programu.

„Základní vzdělávání, kterým se dosahuje stupně základní vzdělání, se realizuje *oborem vzdělání základní škola*. V souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“) je pro realizaci základního vzdělávání vydán *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*“⁶, který v souladu se školským zákonem a vyhláškou č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky a vyhláškou č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, stručně řečeno vymezuje čtyři důležité oblasti:

- Povinnost školní docházky;
- Organizace základního vzdělávání;
- Hodnocení výsledků vzdělávání;
- Získání stupně vzdělání a ukončení základního vzdělávání.

1.5 Pojetí a cíle základního vzdělávání

„Základní vzdělávání navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Je jedinou etapou vzdělávání, kterou povinně absolvuje celá populace žáků ve dvou obsahově, organizačně a didakticky navazujících stupních.“⁷

Na 1. stupni:

- usnadňuje svým pojetím přechod žáků z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání;
- je založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, možností a zájmů každého žáka (včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami);
- motivuje žáky k dalšímu učení, vede je k učební aktivitě a k poznání, že je možné hledat, objevovat, tvořit a nalézat vhodnou cestu řešení problémů.

⁶ JEŘÁBEK Jaroslav, TUPÝ Jan: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 11.

⁷ tamtéž, s. 12.

Na 2. stupni:

- pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností ostatních občanů;
- je budováno na rozvoji zájmů žáků a na provázanosti vzdělávání a života školy se životem mimo školu;
- umožňuje využít náročnější metody práce, zadávat komplexnější a dlouhodobější úkoly či projekty a přenášet na žáky větší odpovědnost ve vzdělávání i v organizaci života školy.

V průběhu základního vzdělávání žáci postupně získávají takové kvality osobnosti, které jim umožní pokračovat ve studiu, zdokonalovat se ve zvolené profesi a během celého života se dále vzdělávat a podle svých možností aktivně podílet na životě společnosti.

1.6 Cíle základního vzdělávání

Hlavním cílem základního vzdělávání je rozvoj klíčových kompetencí a vytvoření základu všeobecného vzdělání ve vazbě na praktické jednání v životě jednotlivce. V základním vzdělávání se proto usiluje o naplňování těchto cílů:⁸

- osvojení si strategie učení a motivace k celoživotnímu vzdělávání;
- rozvoj tvořivého myšlení, logického uvažování a řešení problémů;
- vedení k všestranné, účinné a otevřené komunikaci;
- rozvoj schopností ke spolupráci a respektu k práci a úspěchům vlastním i druhých;
- rozvoj svobodné a zodpovědné osobnosti a smyslu pro práva a povinnosti;
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací;
- rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě;
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný;
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi;

⁸ srov. JEŘÁBEK Jaroslav, TUPÝ Jan: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 12-13.

- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.

1.7 Učebnice a jejich funkce

V této kapitole je cílem seznámit se základními pojmy teorie učebnic, což je nezbytné pro pochopení analýzy učebnic v dalších kapitolách. „Teorie učebnic je obor obecné didaktiky, který studuje funkci učebnic, principy jejich tvorby a metody analýzy a hodnocení.“⁹

Učebnice

Důležitým pojmem, se kterým tato práce operuje, a který je třeba objasnit a vysvětlit, je pojem *učebnice*. „Učebnice je polyfunkční pedagogický prostředek, který vychází z obsahové normy učebních osnov a vymezuje a konkretizuje obsah a rozsah učiva daného vyučovacího předmětu v daném postupném ročníku.“¹⁰ Učebnice jako součást vzdělávacího programu „přímo zasahuje do sféry realizace vzdělávání. To znamená, že učebnice je bezprostředně používána žáky a učiteli k určitým učebním a vyučovacím činnostem, kdežto jiné projektové dokumenty tuto funkci nemají.“¹¹ Učebnice jako druh školních didaktických textů „je jedním z didaktických textů a je konstruována jako kniha různého formátu.“¹²

Funkce učebnic

Jan Průcha¹³ definuje: „Funkcí učebnice se rozumí role, předpokládaný účel, který má tento didaktický prostředek plnit v reálném edukačním procesu.“ Ve stejné publikaci autor rozlišuje funkci učebnic ve vztahu k subjektům, které učebnice využívají, na:

- a) funkce učebnic pro žáky = z učebnic se žáci učí, tj. osvojují si nejen určité poznatky, ale i jiné složky vzdělání (dovednosti, hodnoty, normy, postoje aj.);

⁹ WAHLA Arnošt: *Strukturní složky učebnic geografie*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, s.19.

¹⁰ tamtéž, s. 12.

¹¹ PRŮCHA Jan: *Studijní příručka – Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*, Praha: Pedagogický ústav J. A. Komenského CSAV, 1989, s. 9.

¹² PRŮCHA Jan: *Učebnice, teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 16.

¹³ tamtéž, s. 19.

b) funkce učebnic pro učitele = s využitím učebnic učitelé plánují obsah učiva, ale i přímou prezentaci tohoto obsahu ve výuce, hodnocení vzdělávacích výsledků žáků apod.

Různí autoři uvádějí široký výčet funkcí, které by učebnice měla splňovat (např. informační, systematizační, sebevzdělávací, integrační, koordinační, motivační atd.), ale vždy by měla být dodržena organická jednota všech těchto funkcí. Tato jednota funkcí je dosažena vhodně zvolenou strukturou učebnice, o které je pojednáno níže.

Struktura učebnic

Pro každou učebnici je charakteristické její vnitřní členění. Učebnice dobře plní výše uvedené funkce, jen pokud obsahuje správné složky, které jsou vhodně strukturovány. Problém funkcí a struktury tedy spolu úzce souvisí. Modely struktury učebnic se zabývají i čeští autoři, konkrétně již citovaný Arnošt Wahla¹⁴, který se zabývá strukturou učebnic zeměpisu, nebo Jan Průcha¹⁵, který se zabývá modely struktury učebnic všeobecně. Pro ilustraci uvádím model struktury učebnice podle Milana Bednaříka¹⁶, který sice navrhl pro učebnice fyziky, ale který bychom mohli vysledovat i ve struktuře učebnic dějepisu, které jsou předmětem zkoumání této bakalářské práce, neboť i v nich můžeme obsahovou strukturu členit na texty výkladového, doplňkového, shrnujícího charakteru, texty s poznámkami zejména k obrazovým materiálům, otázky a úkoly k upevnění získaných vědomostí apod. (srov. Tabulka č.1).

¹⁴ srov. WAHLA Arnošt: Strukturní složky učebnic geografie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

¹⁵ srov. PRŮCHA Jan: Studijní příručka – Teorie, tvorba a hodnocení učebnic. Praha, Pedagogický ústav J. A. Komenského CSAV, 1989.

¹⁶ srov. BEDNAŘÍK Milan: Problematika informační struktury učebnice fyziky. In Acta Univ.Palackianae Olomucensis. c. 69. Olomouc: UP, 1981.

A. VÝKLADOVÉ SLOŽKY		
1. Výkladový text	2. Doplnující text	3. Vysvětlující text
✓ výchozí text	✓ úvodní text	✓ vysvětlivky
✓ objasňující text	✓ text určený k četbě	✓ text k obrázkům
✓ popis pokusu	✓ dokumentační materiál	
✓ základní text		
✓ aplikační text		
✓ shrnující text		
✓ přehled učiva		
B. NEVÝKLADOVÉ SLOŽKY		
1. Procesuální aparát	2. Orientační aparát	3. Obrazový materiál
✓ otázky a úkoly určené ke zpevnění vědomostí	✓ nadpisy	✓ obrazy nahrazující věcný obsah výkladových složek
✓ otázky a úkoly vyžadující aplikace vědomostí	✓ výhmaty	✓ obrazy rozvíjející věcný obsah výkladových složek
✓ otázky a úkoly směřující k osvojení vědomostí	✓ odkazy	✓ obrazy doplňující věcný obsah výkladových složek
✓ návody k pokusům	✓ grafické symboly	
✓ pokyny k činnosti	✓ rejstříky	
✓ odpovědi a řešení	✓ obsah	

Tabulka č.1 Model struktury učebnice podle M. Bednaříka

1.8 Výuka dějepisu a jeho úloha v rámci vzdělávacího programu

Výuka dějepisu je v RVP včleněna do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost* jako tzv. vzdělávací obor *Dějepis* a má vazbu na obor *Výchova k občanství*. Čímž má být patrně vyjádřeno, že znalost historického dědictví úzce souvisí s otázkou výchovy k občanským právům a povinnostem, tedy formování k plnohodnotnému a plodnému životu jedince v lidské společnosti.

Vzdělávací obor *Dějepis* usiluje o kultivaci historického vědomí jedince a uchování kontinuity historické paměti, především ve smyslu předávání historické zkušenosti, a to tím, že obeznamuje s klíčovými historickými událostmi, které utvářely soudobou společnost.

„Důležité je zejména poznávání dějů, skutků a jevů, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj společnosti a promítly se do obrazu naší současnosti. Důraz je kladen především na dějiny 19. a 20. století, kde leží kořeny většiny současných společenských jevů. Významně se uplatňuje zřetel k základním hodnotám

evropské civilizace.“¹⁷ Podstatné je rozvíjet takové časové a prostorové představy i empatie, které umožňují žákům lépe proniknout k pochopení historických jevů a dějů. Žáci jsou vedeni k poznání, že historie není jen uzavřenou minulostí ani shlukem faktů a definitivních závěrů, ale je kladením otázek, jimiž se současnost prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti. Obecné historické problémy jsou konkretizovány prostřednictvím zařazování dějin regionu i dějin místních.

Dle RVP pro základní vzdělávání je pro 2. stupeň vzdělávací obsah oboru dějepis vymezen následovně: ¹⁸

ČLOVĚK V DĚJINÁCH

- význam zkoumání dějin, získávání informací o dějinách;
- historické prameny.

POČÁTKY LIDSKÉ SPOLEČNOSTI

- člověk a lidská společnost.

NEJSTARŠÍ CIVILIZACE. KOŘENY EVROPSKÉ KULTURY

- nejstarší starověké civilizace a jejich kulturní odkaz;
- antické Řecko a Řím;
- střední Evropa a její styky s antickým Středomořím.

KŘESŤANSTVÍ A STŘEDOVĚKÁ EVROPA

- nový etnický obraz Evropy;
- utváření států ve východoevropském a západoevropském kulturním okruhu a jejich specifický vývoj;
- islám a islámské říše ovlivňující Evropu (Arabové, Turci);
- Velká Morava a český stát, jejich vnitřní vývoj a postavení v Evropě;
- křesťanství, papežství, císařství, křížové výpravy;
- struktura středověké společnosti, funkce jednotlivých vrstev;
- kultura středověké společnosti - románské a gotické umění a vzdělanost.

¹⁷ JEŘÁBEK Jaroslav, TUPÝ Jan: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 43.

¹⁸ srov. tamtéž, s. 43-47.

OBJEVY A DOBÝVÁNÍ. POČÁTKY NOVÉ DOBY

- renesance, humanismus, husitství, reformace a jejich šíření Evropou;
- zámořské objevy a počátky dobývání světa;
- český stát a velmoci v 15. – 18. století;
- barokní kultura a osvícenství.

MODERNIZACE SPOLEČNOSTI

- Velká francouzská revoluce a napoleonské období, jejich vliv na Evropu a svět; vznik USA;
- industrializace a její důsledky pro společnost; sociální otázka;
- národní hnutí velkých a malých národů; utváření novodobého českého národa;
- revoluce 19. století jako prostředek řešení politických, sociálních a národnostních problémů;
- politické proudy (konzervativismus, liberalismus, demokratismus, socialismus), ústava, politické strany, občanská práva;
- kulturní rozrůzněnost doby;
- konflikty mezi velmocemi, kolonialismus.

MODERNÍ DOBA

- první světová válka a její politické, sociální a kulturní důsledky;
- nové politické uspořádání Evropy a úloha USA ve světě; vznik ČSR, její hospodářsko - politický vývoj, sociální a národnostní problémy;
- mezinárodně politická a hospodářská situace ve 20. a 30. letech; totalitní systémy – komunismus, fašismus, nacismus – důsledky pro ČSR a svět;
- druhá světová válka, holocaust; situace v našich zemích, domácí a zahraniční odboj; politické, mocenské a ekonomické důsledky války.

ROZDĚLENÝ A INTEGROJÍCÍ SE SVĚT

- studená válka, rozdělení světa do vojenských bloků reprezentovaných supervelmocemi; politické, hospodářské, sociální a ideologické soupeření;
- vnitřní situace v zemích východního bloku (na vybraných příkladech srovnání s charakteristikou západních zemí);
- Československo od únorového převratu do r. 1989, vznik ČR;

- rozpad koloniálního systému, mimoevropský svět;
- problémy současnosti;
- věda, technika a vzdělání jako faktory vývoje; sport a zábava.

1.9 Vztah církve k výuce dějepisu

Přesto, že otázce vztahu církve ke vzdělávacímu oboru dějepisu není věnována žádná cíleně zaměřená teologická literatura a dokumenty učitelského úřadu církve, je možné tento vztah vyvodit nepřímou, protože o historii církví a teologové často mluví, a do historického kontextu vsazují veškeré konání církve a události dějin spásy.

Vztah církve k historii dokládá například skutečnost, že výuka historie je nedílnou součástí teologického studia. Církev hovoří o dějinách spásy, dějinách dogmat, dějinách církve apod., čímž jasně ukazuje, že veškerá zjevení a poselství, která světu předkládá, mají svůj historický kontext. Život církve a její dědictví mají své historické kořeny a návaznosti na život lidské společnosti. Skutečné porozumění Božím tajemstvím, jejichž je církev nositelkou, je možné jen jejich poznáváním v historických souvislostech. Historická rovina je totiž jednou ze dvou základních rovin, které s životem církve souvisí a jsou to roviny: již uvedená historická a transcendentální.

Z těchto důvodů církev klade velký důraz na zkoumání historie a poznatky historických věd přijímá jako cenný zdroj porozumění světu a lidské společnosti, Božím zjevení a jednání v dějinách a v neposlední řadě i sobě samé a vlastnímu působení a poslání ve světě. Důraz na dobrou znalost historie není tedy kladen jen na úrovni teologických studií, ale je právem kladen už na úrovni základního vzdělávání každého jednotlivce, které vytváří nezbytný předpoklad pro správné porozumění tématice křesťanství obecně a církve a spoluutváří postoj člověka vůči nim. A nejen to, otázka křesťanských hodnot, které církev do světa vnáší, mají být nápomocny k obecnému dobru člověka a lidské společnosti.

Ilustrativní může být promluva současného papeže Benedikta XVI. - *Ztráta historické paměti způsobuje ztrátu identity*, kterou pronesl při audienci pro zástupce Papežského výboru pro historické vědy:

„Ve svém projevu Benedikt XVI. vyjádřil svá přesvědčení týkající se důležitosti historických věd, které zkoumají nejen historii lidské společnosti, ale také Církve a jejího poslání v různých epochách. Svatý Otec potvrdil prozíravost svého předchůdce Lva XIII., který odporoval protikladům proticírkevního dějepisectví, založením tzv. studijní komise, ze které vzešel současný

Papežský výbor pro historické vědy. Podle Benedikta XVI. kulturní kontext zaznamenal velkou změnu, nejedná se podle něj už pouze o nepřátelský postoj historiografie ke křesťanství a Církvi. V dnešní době se historiografie nachází ve vážnější krizi, musí bojovat sama o svou existenci v pozitivistické a materialistické společnosti. Tyto dvě ideologie způsobily nepřiměřené nadšení pro pokrok, který díky velkolepým objevům a technickým úspěchům, nehledě na katastrofické zkušenosti z minulého století, stanovil koncepci života v mnoha oblastech společnosti.¹⁹

Závěrem první kapitoly může být shrnutí, že z výše řečeného o RVP je zřejmé, jak významnou úlohu základní vzdělávání sehrává, protože představuje jakýsi základní kámen, na kterém další vzdělávání a samovzdělávání člověka staví a jak ho formuje, jaký mu vytváří pohled na svět a utváří jeho hodnoty. Je také výchozím bodem pro jeho další vzdělávání a má podněcovat jeho zájem dozvídat se více o tom, s čím byl v průběhu povinné školní docházky obeznámen spíše rámcově.

Z tohoto důvodu je zcela oprávněné a žádoucí věnovat patřičnou pozornost obsahu učiva z hlediska křesťanské a církevní tematiky, protože její úplná absence či malá pozornost, případně pokřivená interpretace, může znamenat zásadní ovlivnění člověka v této otázce pro jeho další život. Může znamenat, že tato tematika unikne pozornosti mladého člověka, nebo v horším případě, že si v povědomí odnese spíše její negativní obrázek. Naším společným úsilím by mělo být, aby se podařilo v současných učebních osnovách prosadit dostatečný prostor pro objektivní podání křesťanské a církevní tematiky, ukazující na nesporný přínos k lidským i obecně kulturním hodnotám lidské společnosti, jejímu přínosu k hodnotám a tradicím, na kterých nejen naše republika, ale celá západní civilizace v podstatě stojí. Cílem této snahy je napravit škody, které v této otázce napáchalo školství výukou historie v době totality, kdy byly otázky nejen křesťanství a církve, ale náboženství vůbec podávány účelově poplatné tehdejší ideologii.

¹⁹ Radio Vaticana: Benedikt XVI. „Ztráta historické paměti způsobuje ztrátu identity“ <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=9184> (19.6.2010)

2 Kvantitativní analýza učebnic dějepisu z hlediska křesťanské a církevní tematiky

V rámci této kapitoly autor práce definuje základní podmínky, které jsou nezbytné k provedení analýzy, tzn. objasňuje základní kritéria toho, co považuje za křesťanskou a církevní tematiku při kvantitativním šetření; popisuje jak postupoval a jaké veličiny sledoval a zahrnul do analýzy; prezentuje výsledky vlastních šetření. Součástí kapitoly je i představení zkoumané řady učebnic a jejich autorů.

2.1 Definice pojmu křesťanská a církevní tematika

Pro účely analýzy je nutné si nadefinovat kritéria, co je a co není sledovanou tematikou. Autor práce je definuje takto:

Tabulka č.2

Měřená veličina	Křesťanská a církevní tematika
Text	Obsahuje pojednání týkající se křesťanství obecně nebo v užším slova smyslu tj. vztaheno na církev. Nezapočítávají se ty texty, ve kterých se sice objevují zmínky o církevních (křesťanských) objektech, osobnostech, ale v kontextu učebního textu se jedná spíše o politické či kulturní téma, a kdy tento text není primárně zaměřen na pojednání o křesťanství a církvi.
Obrazové materiály	Jedná se o jakýkoliv obrazový materiál, jako jsou fotografie a obrazy, např. církevních předmětů, budov, osobností, geografických míst souvisejících s činností církve a křesťanství, křesťanské ikonografie apod. Nezapočítávají se ty materiály, které sice s činností církve a křesťanstvím historicky souvisí, ale v kontextu učebního textu či komentářů k těmto materiálům to není zřejmé, nebo mají spíše jiný význam, např. politický, kulturní apod. Výjimkou z tohoto pravidla je, když obrázek dle kontextu doprovodného textu a dle popisku k němu sice nehovoří o sledované tematice, ale kdy je kř. a círk. prvek vizuálně dominující.

Mapy	Jedná se o mapy znázorňující činnost církve a působnost křesťanství. Nezapočítávají se ty mapové materiály, obdobně jako u obrazových materiálů, pokud mají převažující jiný význam např. geopolitický apod.
Nadpisy kapitol	Jedná se o hlavní nadpisy kapitol a započítávány jsou pouze ty, které obsahují přímo křesťanské téma či heslo.
Nadpisy podkapitol	Jedná se o nadpisy podkapitol, do kterých jsou hlavní kapitoly členěny a započítávány jsou pouze ty, které obsahují přímo křesťanské téma či heslo.
Otázky a úkoly	Jedná se o zopakování klíčových událostí formou dat, pojmů, událostí a osobností, na které je kladen zvláštní důraz. Započítávají se pouze ty otázky a úkoly, které přímo zmiňují události z církevních dějin, jejich důležitá historická data, osobnosti, pojmy a místa.
Shrnutí	Jedná se o shrnutí klíčových událostí formou pojmů a dat k zapamatování. Započítávají se pouze ty položky obdobně jako u otázek a úkolů.

Nutno podotknout, že jasné rozlišení toho, co je a co není křesťanskou a církevní tematikou je v řadě případů dosti problematické, protože neexistuje přesná definice a do jisté míry záleží vždy na úhlu pohledu zkoumajícího. Ilustračním příkladem může být například obrázek č.1 na straně 18 učebnice pro 8. ročník ZŠ a 3. ročník osmiletého gymnázia, který ukazuje korunovaci Josefa II. na římského krále v roce 1764, a na kterém jsou kromě panovníka znázorněni i církevní hodnostáři v čele s tehdejší papežem. Učební text obrázek používá k ilustraci politické události a o křesťanské a církevní tematice se nijak nezmiňuje. Autor bakalářské práce se i přesto, že taková ilustrace je spíše politickým tématem, u podobných obrazových materiálů přiklonil k tomu, že je možné ho započítat do sledované tematiky, protože po obrazové stránce je církevní prvek v podobě církevních představitelů výrazný a dominující a již na první pohled evokuje spíše církevní tematiku.

2.2 Představení řady analyzovaných učebnic a jejich autorů

Řada učebnic dějepisu, která je předmětem kvantitativní analýzy této bakalářské práce, je souborem knih určeným pro výuku dějepisu 6.-9. třídy základní školy a 1.-4. ročníku osmiletých gymnázií.

I když byly jednotlivé publikace zpracovány jinými autory, jedná se o ucelenou řadu na sebe navazujících publikací, což dokládá:

- společný odpovědný redaktor, kterou je PhDr. Milana Čechurová;
- jednotné grafické provedení a struktura učebnice;
- učebnice jako celek pokrývají celé známé lidské dějiny, přičemž jednotlivé publikace a jejich členění na historická období na sebe plynule navazují;
- vydání u stejného nakladatelství, kterým je SPN – Státní pedagogické nakladatelství, akciová společnost;
- schvalovací doložka MŠMT (autor bakalářské práce se domnívá, že toto ministerstvo bylo iniciátorem a zadavatelem ke zpracování této řady učebnic).

Učebnice jsou zpracovány ve formě brožované publikace formátu A4, lepené vazby. Základní desky jsou na křídovém papíře s bohatou ilustrací historického období, kterému jsou jednotlivé učebnice věnovány. Právě bohatá a zajímavá ilustrace dává již na první pohled na srozuměnou, jakým historickým exkurzem bude provádět a její kvalita a atraktivnost je dobrým předpokladem, že již na první pohled působí pozitivně a vzbuzuje zájem. U dnešních mladých lidí je totiž vizuální vjem orientovaný na dobrý design i stručné sdělování informací značně zesílen v porovnání s generacemi žáků například před 10 a více lety.

Mimo nadpisu DĚJEPIS, shodného pro všechny 4 učebnice, je vždy na hlavní straně podnadpis historického období, o kterém pojednává např. *Pravěk a starověk*. Každá učebnice je samozřejmě označena i ročníkem, pro který je určena, respektive vyznačuje, pro který ročník základní školy a osmiletých gymnázií je učivo určeno.

U všech učebnic, mimo uvedených znaků, je na druhé straně kontrolní list – vložená předšádka se základními informacemi z hlavní stránky s uvedením autora, autorů, nebo kolektivu autorů. Nachází se zde také informace, upozorňující na skutečnost, že učebnice byla zpracována dle osnov vzdělávacího programu Základní škola, a že jsou to učebnice taktéž pro studenty víceletých gymnázií. Pod těmito údaji je vždy uveden nakladatel a rok vydání učebnice.

To že jsou učebnice jedné ediční řady, ukazuje hned další strana, opět totožná všem učebnicím, uvozená nadpisem *Poznámka pro učitele*. Tyto informace dávají vyučujícím

pomocné měřítko, jak by měli v souladu s osnovami, co nejpřesněji vyložit látku, obsaženou v učebnici a využívat pomocných informací, které stanovili autoři. Jedná se např. o texty vytištěné kurzivou, které jsou určeny k oživení a dokreslení základní učební látky v každém oddílu, a jsou vždy určeny pro něco jiného. V jednom je to nadpis, v jednom jsou to dějinné události apod. Rovněž text, který je barevně odlišen, plní sjednocovací funkci a taktéž zvýrazněné pasáže v textu znamenají vždy v dané učebnici něco, co je třeba, aby žáci znali více a zapamatovali si jako hlavní a zásadní informace.

Pod těmito informacemi je dále poznámka opět totožná u všech učebnic, že v úplném závěru najdou žáci slovníček odborných a cizích výrazů, výslovnost vlastních jmen, zeměpisných názvů, které se ovšem liší v řadě případů od jejich písemné podoby, a toto uvádí slovníček místních názvů.

Všechny knihy na této straně mají seznam jmen zpracovatelů učebnice, kdo ji lektoroval a datum a instituci, kdy a kdo tuto každou jednu učebnici schválil a pod jakým číslem jednacím zařadil do seznamu učebnic pro ZŠ a osmiletá gymnázia.

Všechny učebnice nesou údaje, podle jakých osnov byla jednotlivá učebnice zpracována, kdo ji schválil, a ke kterému datu a číslem jednacím nabyla platnost.

Na straně 3 je taktéž u všech knih znázorněn obsah celé učebnice, rozdělen do přehledných kategorií a skupin a očíslovaných stran. Poté už v učebnici následuje úvod, ve kterém je např. v učebnici pro 6. ročník základních škol a 1. ročník osmiletých gymnázií popsáno především obecně, co je cílem předmětu dějepisu, a jak pracovat při studiu. Ostatní učebnice v úvodu pojednávají stručně o historickém období, kterému je učivo dané učebnice věnováno, co tedy na žáky při studiu čeká, s cílem zasadit nové učivo do kontextu předešlé probrané látky.

Z hlediska struktury jsou učebnice přehledné, zajímavě graficky zpracované, s bohatým obrazovým materiálem, doplněné o slovníčky pojmů a míst. Velice vhodné je i zpracování otázek a úkolů a shrnutí klíčových informací v závěrech kapitol, což pomáhá k lepšímu zapamatování a uvědomění si, které informace jsou klíčové. Malou výjimku představuje učebnice pro 6. ročník, která shrnutí na konci kapitol neobsahuje.

První kniha ediční řady

– učebnice pro 6. ročník ZŠ a 1. ročník osmiletých gymnázií

Jedná se o učebnici, jež pojednává o *pravěku a starověku*, jejímiž autory jsou PhDr. Jan Rulf, CSc. a Mgr. Veronika Válková. Jedná se o renomované autory, kteří již publikovali více knih, buď samostatně, či s kolektivem. Docent Rulf se zabývá problematikou pravěku a archeologií, Mgr. Válková má hlavní zaměření na dějepisné učebnice hlavně pro základní a střední školy a dále na metodické příručky, s nimiž pracují hlavně pedagogičtí pracovníci. Hlavní zaměření u obou autorů je tedy pravěk, starověk a u autorky taktéž středověk a raný novověk.

Druhá kniha ediční řady

– učebnice pro 7. ročník ZŠ a 2. ročník osmiletých gymnázií

Autory této učebnice s podtitulem *středověk a raný novověk* jsou Prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc., dále PhDr. Vladislav Dudák, Mgr. Bořek Neškudla a PhDr. Marie Ryantová CSc. Všichni autoři vydali opět samostatně, či kolektivně více publikací, profesor Čechura se zabývá převážně pracemi o středověku a jeho hlavní zaměření se týká českých dějin. Doktor Vladislav Dudák se pro změnu zabývá hlavně tvorbou učebnic jak dějepisu, tak učebnic pro občanskou výchovu, a to i na stupních oboru středních odborných učilišť, kde se zaměřuje zejména na filozofii a etiku. PhDr. Marie Ryantová publikuje především práce z kulturní historie raného novověku a Mgr. Neškudla je zaměřen na antiku a antickou mytologii – vydává encyklopedie a je zároveň překladatelem kronik.

Třetí kniha ediční řady

– učebnice pro 8. ročník ZŠ a 3. ročník osmiletých gymnázií

V této učebnici s podtitulem *novověk* je uveden pouze jeden autor, Doc. PhDr. Milan Hlavačka, CSc. I tento autor publikoval několik knih a učebnic ať již sám, nebo s kolektivem. Mimo jiné se zaměřuje na dějiny převážně střední Evropy, ať už dějinami Rakouska, nebo českých králů a taktéž je autorem publikací se zaměřením na fyziku.

Čtvrtá kniha ediční řady

– učebnice pro 9. ročník ZŠ a 4. ročník osmiletých gymnázií

Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc. , jež je autorem učebnic se zaměřením na nejnovější dějiny a Doc. Dr. Jiří Kocian, CSc., který je taktéž autorem publikací o soudobých

dějínách, tzn. události od roku 1945 do současnosti. Dále je autorem stejně jako Dr. Hlavačka, který je autorem učebnice dějepisu pro 8. ročník a to učebnice fyziky 6. ročníku ZŠ.

2.3 *Kvantitativní analýza*

K provedení kvantitativní analýzy byl zvolen následující postup, který je rozčleněn na dvě části:

- a) objemová analýza
- b) významová analýza

Objemová analýza

V každé ze čtyř analyzovaných učebnic autor práce provedl následující měření:

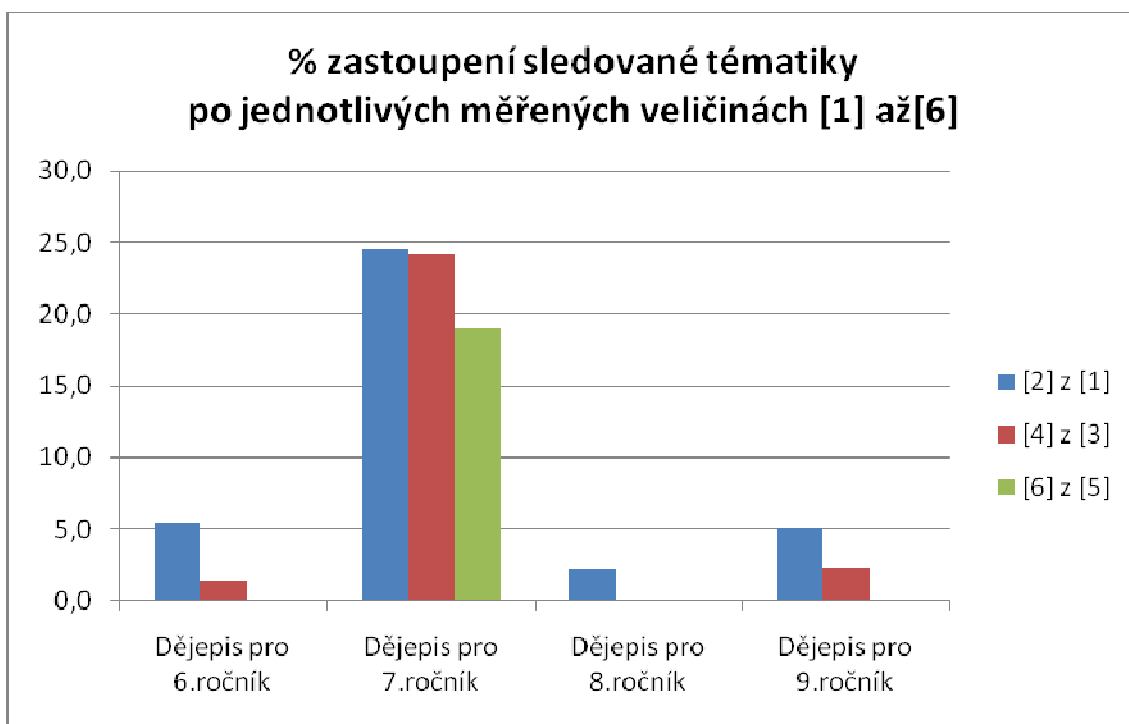
- [1] **celková délka textu** = celková výška odstavců všech textů vyjádřená v cm
- [2] **délka textu pojednávající o sledované tématice** = výška odstavců textů, která obsahuje zmínky o sledované tématice, vyjádřená v cm
- [3] **celkový počet obrazových příloh** = celkový počet obrázků a ostatních grafických materiálů
- [4] **počet obrazových příloh ke sledované tématice** = celkový počet obrázků a ostatních grafických materiálů, pojednávajících o sledované tématice
- [5] **celkový počet mapových příloh** = celkový počet map
- [6] **počet mapových příloh ke sledované tématice** = celkový počet map, pojednávajících o sledované tématice

U naměřených veličin je v přehledové tabulce uvedeno kromě naměřených hodnot i procentuální vyjádření, tj. kolik zaujímá sledovaná tematika v rámci celkového množství textu, obrazových materiálů a map konkrétní učebnice (viz. tabulka č.3).

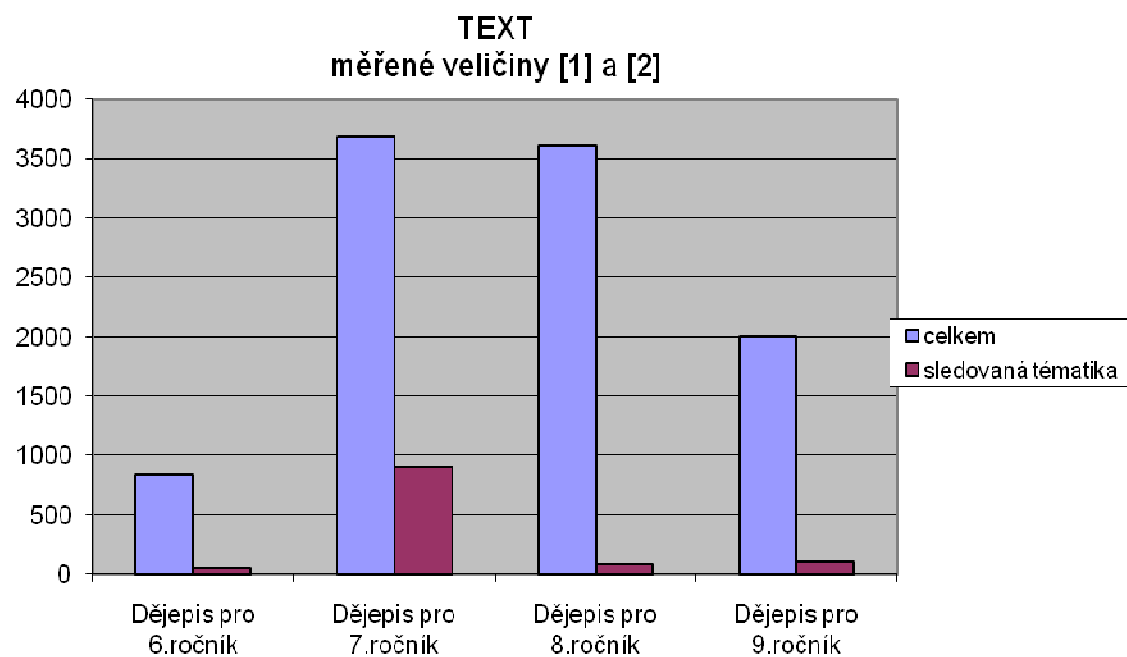
Tabulka č.3

Učebnice	Období	[1]	[2]	%	[3]	[4]	%	[5]	[6]	%
Dějepis pro 6.ročník	pravěk a starověk	839	46	5,5	269	4	1,5	41	0	0,0
Dějepis pro 7.ročník	středověk a raný novověk	3682	905	24,6	248	60	24,2	21	4	19,0
Dějepis pro 8.ročník	novověk	3612	80	2,2	210	0	0,0	13	0	0,0
Dějepis pro 9.ročník	nejnovější dějiny	2002	102	5,1	132	3	2,3	5	0	0,0

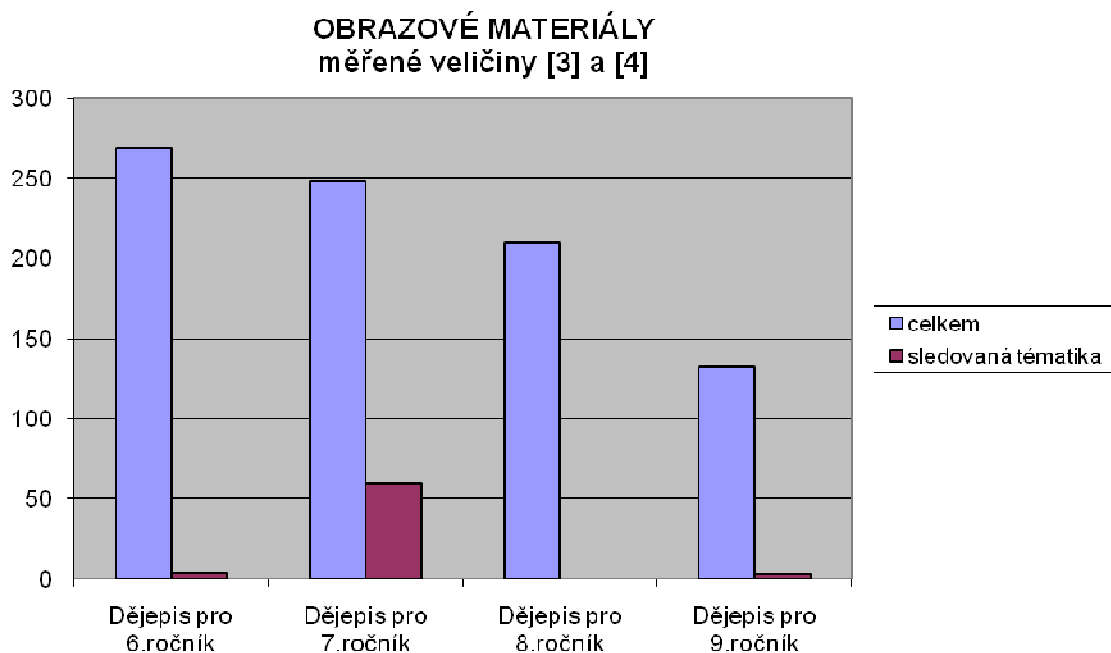
Graf č.1

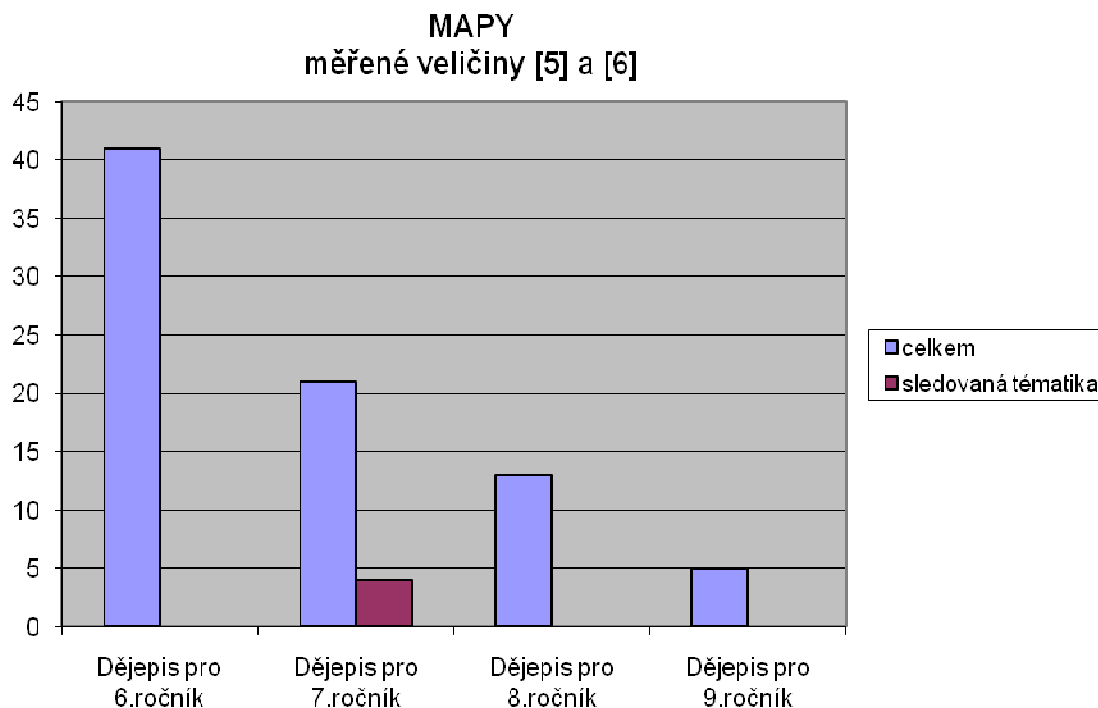

Graf č.2

Graf č.3

Významová analýza

Kromě prostého procentuálního vyjádření sledované tematiky v rámci celkového obsahu, které ukazuje na objemovou stránku zastoupení, se autor práce pokouší analyzovat výskyt sledované tematiky v jednotlivých prvcích struktury učebnice, čímž chce analyzovat, jaké místo v rámci předkládaného učiva je sledované tematice přisuzováno, a to nikoli jen co do objemu, ale co do významu a pozornosti, která je jí věnována. To znamená, pokud už se nějak obsahově na výukové látce dané učebnice podílí, zda má vyčleněno významné, či okrajové nebo doplňkové postavení, zda je na ni kladen důraz či nikoli. Autor práce se v této souvislosti zaměřil na kvantitativní šetření, zda se sledovaná tematika objevuje v názvech kapitol, podkapitol a zda je kladen důraz na znalost látky, což nejlépe ukazuje zastoupení ve shrnutí poznatků a v seznamech otázek úkolů na konci kapitol.

K analýze byly změřeny následující veličiny:

[7] *celkový počet nadpisů kapitol*

[8] *celkový počet nadpisů kapitol ke sledované tematice*

[9] *celkový počet nadpisů podkapitol*

[10] celkový počet nadpisů podkapitol ke sledované tématice

[11] celkový počet otázek a úkolů na konci kapitol

[12] celkový počet otázek a úkolů na konci kapitol ke sledované tématice

[13] celkový počet bodů shrnutí na konci kapitol

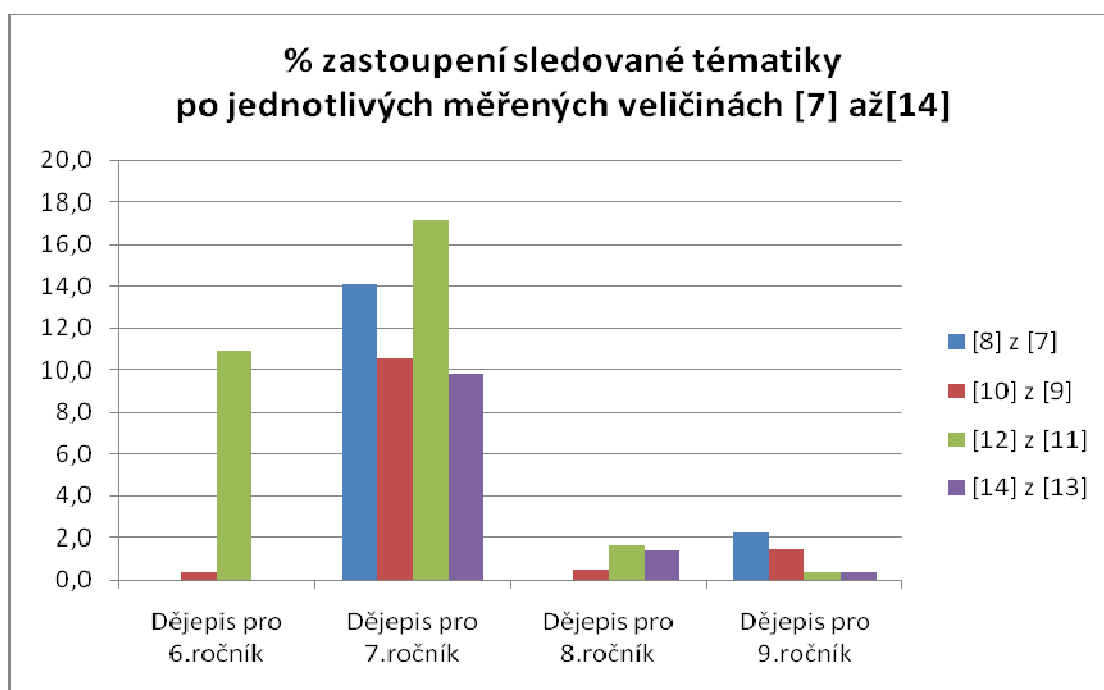
[14] celkový počet bodů shrnutí na konci ke sledované tématice

U naměřených veličin je v přehledové tabulce uvedeno kromě naměřených hodnot i procentuální vyjádření, tj. kolik zaujímá sledovaná tematika v rámci nadpisů kapitol, podkapitol, otázek a úkolů, shrnutí (viz. tabulka č.4).

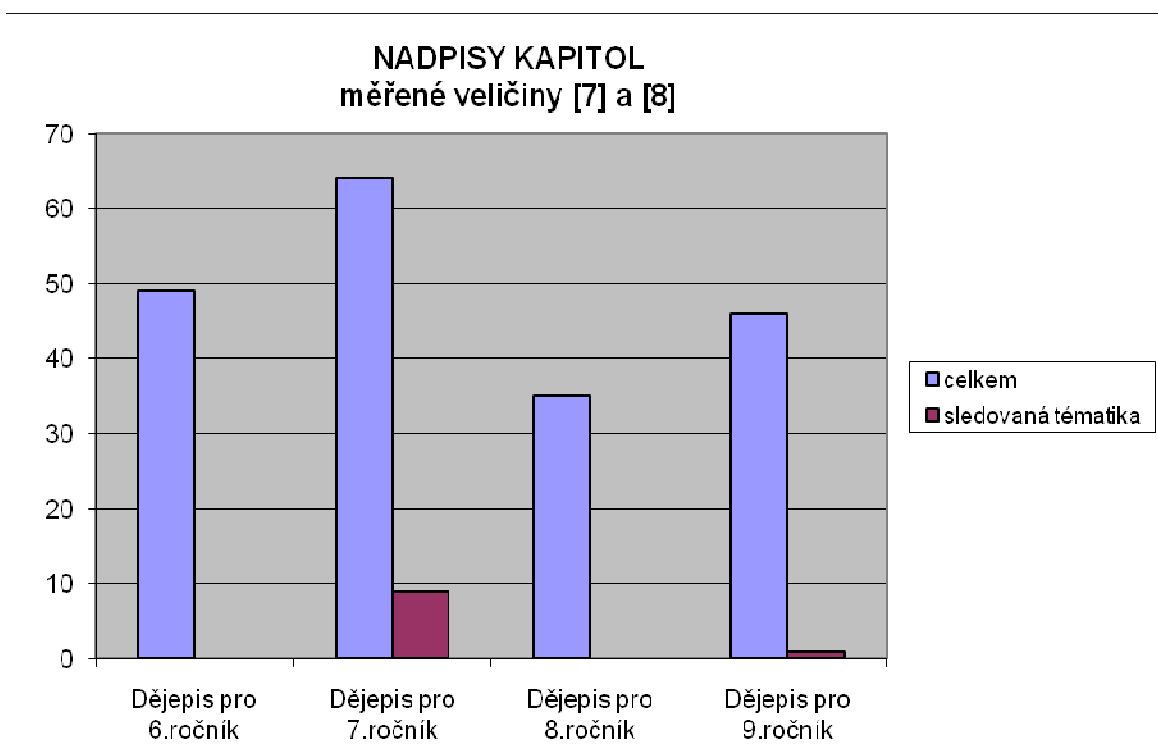
Tabulka č.4

Učebnice	Období	[7]	[8]	%	[9]	[10]	%	[11]	[12]	%	[13]	[14]	%
Dějepis pro 6.ročník	pravěk a starověk	49	0	0,0	228	1	0,4	55	6	10,9	0	0	0,0
Dějepis pro 7.ročník	středověk a raný novověk	64	9	14,1	237	25	10,5	238	41	17,2	61	6	9,8
Dějepis pro 8.ročník	novověk	35	0	0,0	210	1	0,5	173	3	1,7	141	2	1,4
Dějepis pro 9.ročník	nejnovější dějiny	46	1	2,2	266	4	1,5	263	1	0,4	223	1	0,4

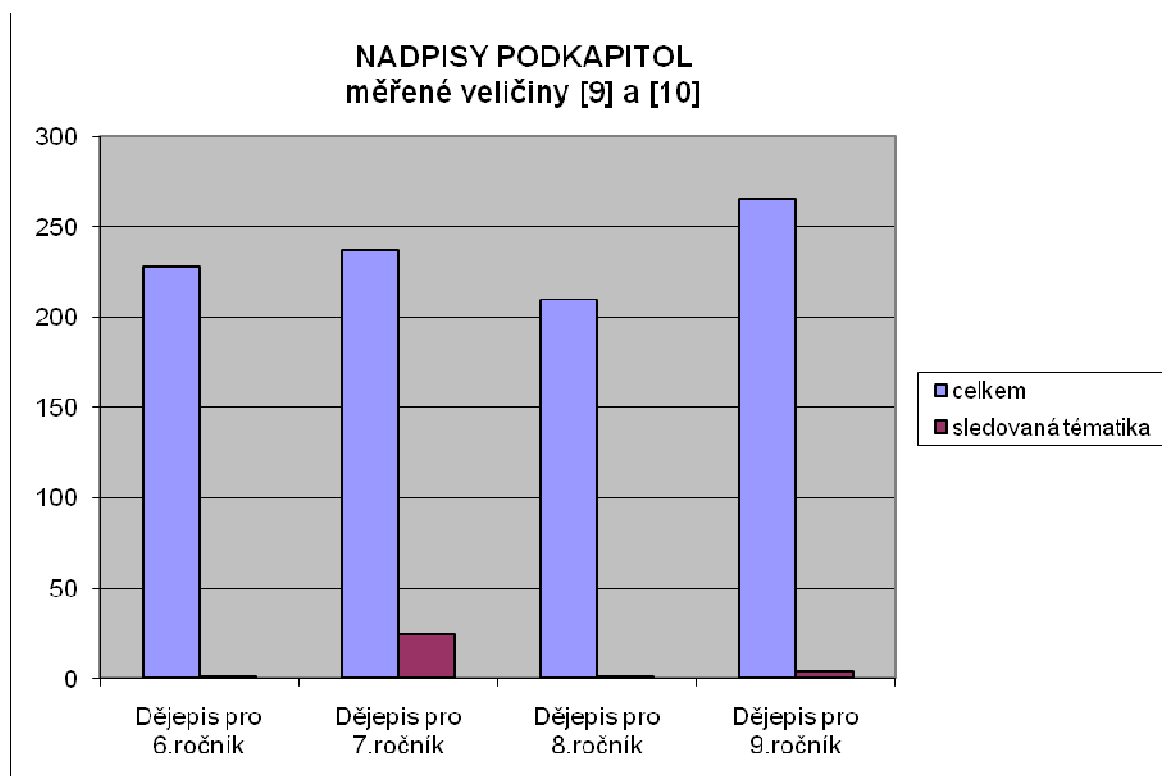
Graf č.5

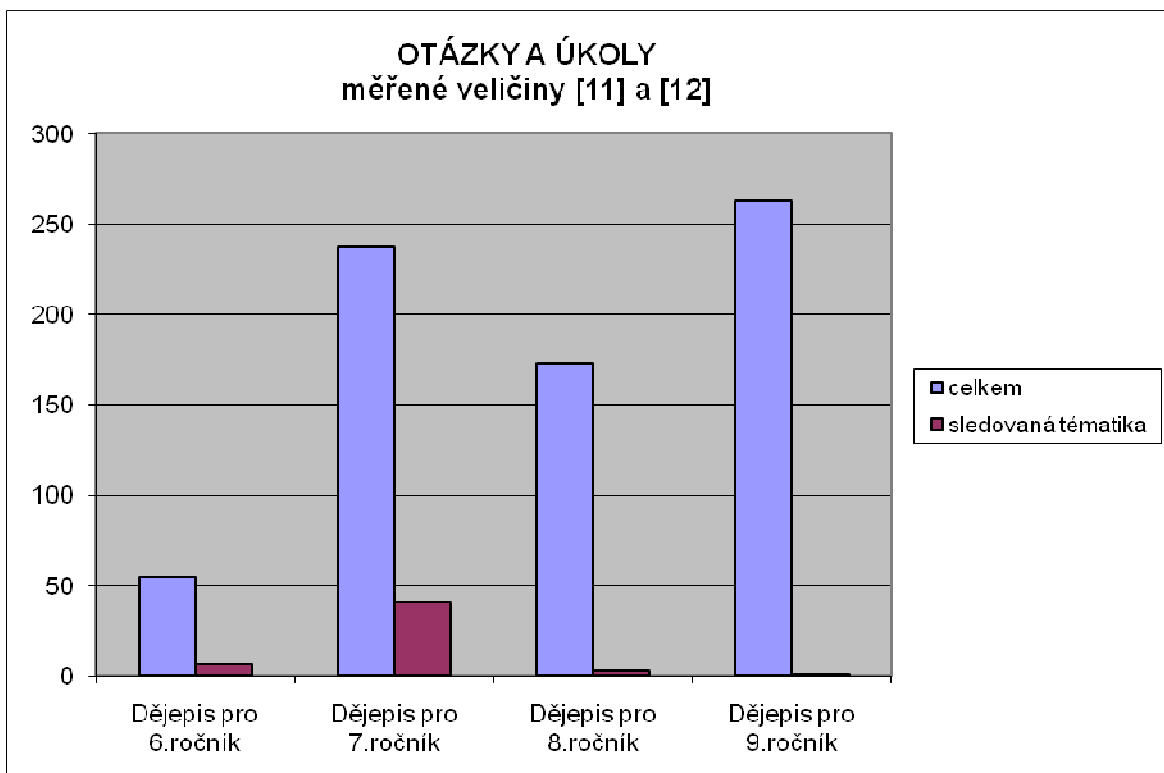
Graf č.6

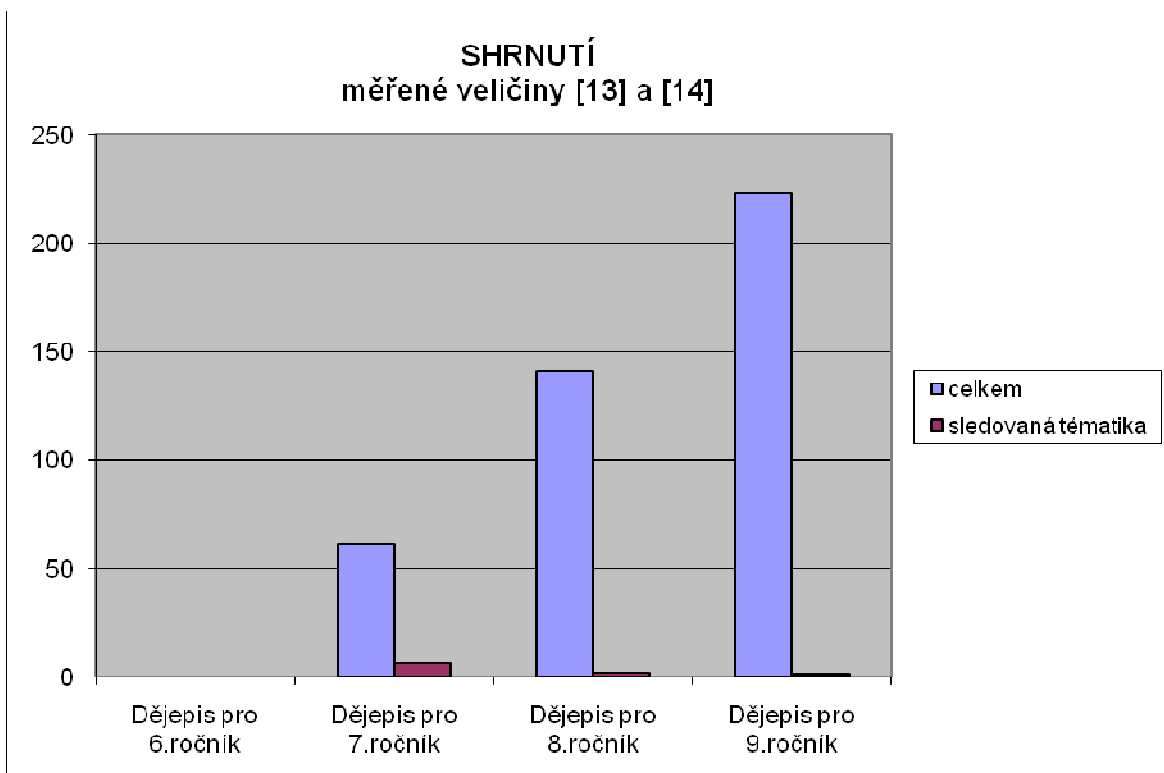
Graf č.7

Graf č.8

Graf č.9

2.4 *Hodnocení učebnic na základě kvantitativní analýzy*

Učebnice pro 6. ročník ZŠ a 1. ročník osmiletého gymnázia

Sledovaná tematika má v této učebnici celkově malé zastoupení, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že učebnice končí obdobím starověku, v jehož závěru se teprve křesťanství a církve objevují. Převážná část učebnice tedy pojednává o historických obdobích předcházejících vzniku křesťanství a církve. I přesto je možné říci, že je této tematice věnován dobrý prostor, protože se jí věnuje samostatná podkapitola. Po objemové stránce je tato tematika zastoupena podobně jako v učebnici pro 9. ročník ZŠ viz. tabulka č.3 a graf č.1. Textový rozsah je uspokojivý, ovšem obrazový a mapový materiál je slabý.

Po stránce významové lze říci, že tematice je přisuzován podstatný význam, neboť nachází své zastoupení nejen v centru pozornosti jakožto samostatná podkapitola, ale zejména položeným důrazem k zapamatování formou otázek a úkolů viz. tabulka č.4 a graf č.5 a č.8.

Zpracování tematiky v této učebnici postrádá větší akcent na jádro křesťanské víry a jeho odlišení od židovství. Škodou také je, že mu autoři přisuzují význam v podstatě jen pro spodní vrstvu obyvatelstva, jako berličku utlačovaných, tím že slibuje nějakou posmrtnou satisfakci.²⁰

Učebnice pro 7. ročník ZŠ a 2. ročník osmiletého gymnázia

Sledovaná tematika je po stránce objemové i významové, v porovnání s ostatními tituly, nejvíce zastoupena právě v tomto ročníku viz. tabulka č.3 a č.4, graf č.1 a č.5. Vysvětlení je nasnadě, protože v tomto ročníku mají být žáci obeznámeni s obdobím středověku a raného novověku, které je patrně i nejpestřejším historickým obdobím církevních dějin. Církve v tomto období sehrávala svou nejvýznamnější roli nejen na poli duchovním, ale i světském z hlediska kulturně politického významu. V souvislosti s tím, že církve představovala v některých obdobích této historické etapy srovnatelnou a někdy i dominantní roli spolu se světskou mocí panovníka, je pro toto období příznačné, že otázka křesťanství hrála v tomto období prvořadou roli a v našem geoprostoru představovala zcela určující světonázorový systém a naopak, právě proto, že křesťanství představovalo rozhodující nábožensko-filozofický systém, byla i role církve v popředí. V celém tomto období vlastně docházelo ke vzájemnému prostupování moci církevní a politické.

²⁰ srov. RULF Jan, VÁLKOVÁ Veronika: Dějepis pro 6.ročník základní školy a 1.ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2001, s. 129.

Potěšujícím faktem kromě významného rozsahu, který je tématice věnován, je i to, že nachází své místo i ve shrnutích kapitol, a to i v těch, které jí nejsou samostatně věnovány. Z tohoto lze usoudit na to, že je prezentována jako důležitá s určitou prioritou k zapamatování.

Přesto je nutné konstatovat, že učebnice sice podává důležité informace a v dobrém rozsahu, ale nedostatkem i přesto zůstává, že se omezuje spíše na politický a kulturní vliv křesťanství a církve v tehdejší společnosti. Dále často dochází k tomu, že pojednání o církvi a křesťanství se vytrácí na úkor geopolitických pojednání a vyskytuje se v textu útržkovitě. Pojednání o duchovním a obecně lidském přínosu křesťanství a církve na kvalitu života člověka a lidské společnosti chybí takřka úplně a v tomto smyslu publikace nijak nevybočuje z trendu, který ukazují i ostatní učebnice.

Učebnice pro 8. ročník ZŠ a 3. ročník osmiletého gymnázia

Po objemové stránce je sledovaná tematika právě v této učebnici z celé řady učebnic nejméně zastoupená. Na objemové stránce se podílí pouze v textové podobě. Obrazový a mapový materiál zcela chybí. Viz. tabulka č.3 a č.4, graf č.1 a č.5.

Významová stránka je sice o něco příznivější, např. v porovnání s učebnicí pro 9. ročník, na čemž má podíl lepší pozornost věnovaná formou otázek a úkolů a formou shrnutí. Z celkového hlediska je však i tato stránka velmi slabá.

Učebnice pro 9. ročník ZŠ a 4. ročník osmiletého gymnázia

Z hlediska objemu je situace podobná, jako je tomu u učebnice pro 6. ročník ZŠ viz. tabulka č.3, graf č.1.

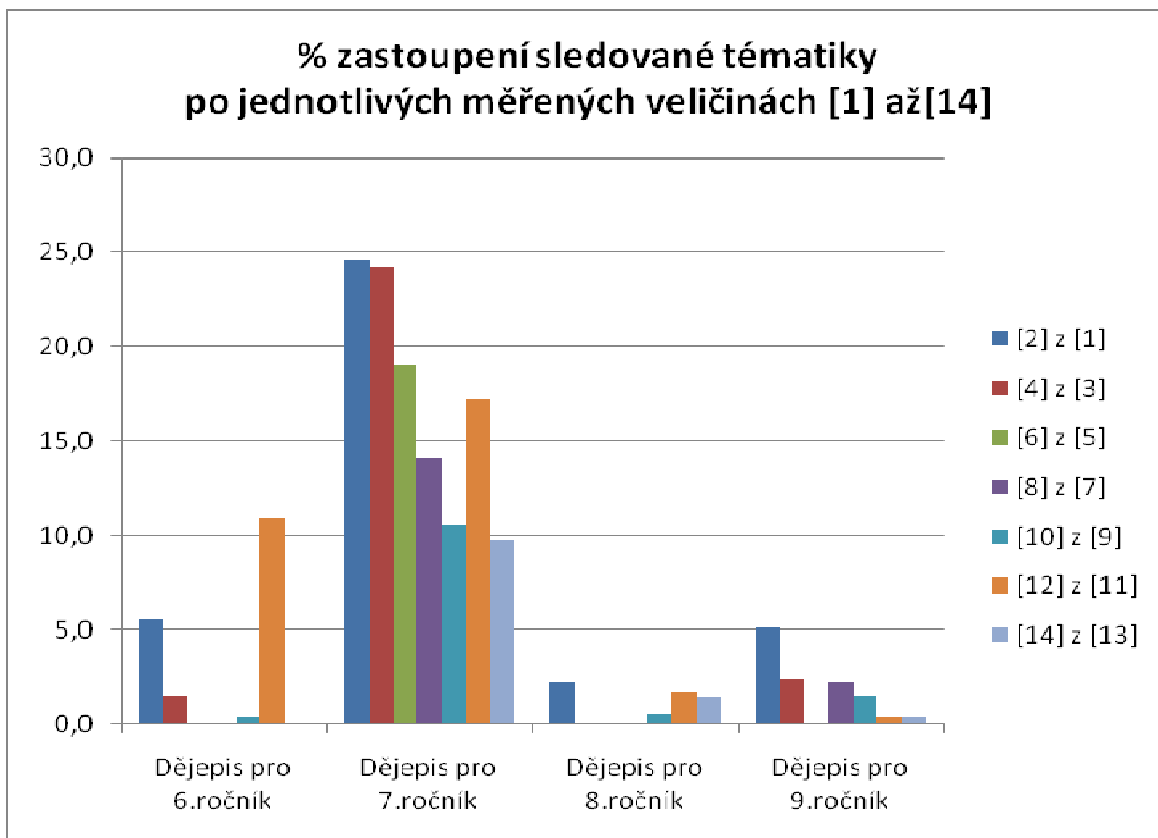
Z hlediska významové analýzy je dle tabulky č.4, graf č.5, č.6, č.7 a č.9 patrné, že je tematika více zviditelněna v názvech kapitol a podkapitol, a je na ni kladen trošku větší důraz formou shrnutí důležitých informací z učební látky k jednotlivým kapitolám.

V učební látce této knihy je sledovaná tematika zaměřena výhradně na církevní tematiku (ne křesťanství obecně) a soustřeďuje se převážně na roli církve a věřících jakožto významného prvku v protifašistickém odboji a posléze i v boji proti totalitnímu režimu tehdejší ČSSR. V této souvislosti je přínos církve podáván ve velice pozitivním duchu.

Celkové zhodnocení kvantitativní analýzy

Z celkového grafu procentuálního zastoupení všech veličin měřených jak v rámci objemové, tak významové analýzy (viz. graf č.10), je zřejmé, že z hlediska vyvážení objemové stránky i vyčleněné pozornosti k dané problematice, se jeví jako nejlépe zpracovaná učebnice pro 7. ročník, a nejhůře učebnice pro 8. ročník.

Graf č.10

Závěr

Kvantitativní analýza učebnic dějepisu pro 6. až 9. ročník základních škol a 1. až 4. ročník osmiletých gymnázií ukázala, že křesťanské a církevní tématické je obecně věnována malá pozornost, a že je často podávána převážně z pohledu politicko-sociologického, kdy zcela, nebo významně chybí sdělení o jádru křesťanství a poslání církve ve světě a jejich přínosu k obecnému dobru lidské společnosti a životu člověka jako jednotlivce. Největší zastoupení této tematiky je v učivu pro 7. ročník základních škol a 2. ročník osmiletých gymnázií, což má logické vysvětlení vzhledem k historickému období, které je v těchto ročnících vyučováno. I v učebnici tohoto ročníku je ale patrný trend celé řady učebnic naznačený v úvodní větě závěru. V této skutečnosti je možné hledat jednu z možných příčin, proč žáci, kteří se s touto tematikou nemají možnost setkat jiným způsobem, mají nejasnou či dokonce zkreslenou představu o křesťanství a církvi, často zúženou jen na jejich přínos v oblasti kultury a na jejich významnou roli ve světové politice v minulosti.

Kvantitativní analýza bohužel nepostihuje kvalitativní stránku obsahu učiva z hlediska sledované tematiky, ale jen objemovou a částečně i významovou. V kvantitativní analýze totiž není nijak zhodnoceno, zda objem sledované tematiky není dán okrajovými tématy, a zda nechybí podstatné informace. K lepšímu posouzení stavu kvality učiva by bylo vhodné ve spolupráci s odborníky na církevní dějiny a katechetiku vydefinovat seznam důležitých historických otázek, se kterými by žáci jednotlivých ročníků měli být obeznámeni, tedy co by mělo být součástí obecného vzdělání. Obsah učebnic by pak bylo možné podrobit kvalitativní analýze založené na tom, nakolik jsou vydefinovaná „žádoucí“ témata v učebnicích skutečně obsažena či nikoli. Takováto analýza by ale vyžadovala širší zadání a přesáhla by rámec této bakalářské práce. Autor práce proto v závěru pouze poukazuje na důležitost doplnění kvantitativní složky analýzy o složku kvalitativní a ve stručnosti navrhuje možný způsob provedení.

Seznam literatury

1. RULF Jan, VÁLKOVÁ Veronika: Dějepis pro 6.ročník základní školy a 1.ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2001, ISBN 80-85937-59-X.
2. ČECHURA Jaroslav, DUDÁK Vladislav, RYANTOVÁ Marie, NEŠKUDLA Bořek: Dějepis pro 7.ročník základní školy a 2.ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2001, ISBN 80-7235-002-1.
3. HLAVAČKA Milan: Dějepis pro 8.ročník základní školy a 3.ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005, ISBN 80-7235-299-7.
4. KUKLÍK Jan, KOCIÁN Jiří: Dějepis pro 9.ročník základní školy a 4.ročník osmiletého gymnázia, Praha: SPN-Pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2006, ISBN 80-7235-077-3.
5. BEDNAŘÍK Milan: Problematika informační struktury učebnice fyziky. In *Acta Univ. Palackianae Olomucensis*. c. 69, Olomouc: UP, 1981, s. 225 – 241.
6. WAHLA Arnošt: Strukturní složky učebnic geografie, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, 83 s.
7. PRŮCHA Jan: Studijní příručka – Teorie, tvorba a hodnocení učebnic, Praha: Pedagogický ústav J. A. Komenského CSAV, 1989, 118 s.
8. PRŮCHA Jan: Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky, Brno: Paido, 1998, 148 s.
9. JEŘÁBEK Jaroslav, TUPÝ Jan: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007.
10. Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s.: Obsahová analýza učebnic pro základní školy - Závěrečná zpráva, Praha: 2002.

Resumé

Cílem bakalářské práce s názvem „**Kvantitativní analýza jedné řady učebnic dějepisu**“ je analyzovat zastoupení křesťanské a církevní tematiky v učebnicích dějepisu pro 6. až 9. ročník základních škol, respektive 1. až 4. ročník osmiletých gymnázií. Autor práce v analýze sleduje nejen to, jaké je objemové zastoupení sledované tematiky v celku učební látky, ale sleduje také významový aspekt, tedy jaká pozornost je dané tematice v učebnicích věnována. Z obojího hlediska pak provádí celkové hodnocení jednotlivých učebnic a vyvozuje, jaký celkový obraz o dané tematice je žákům předkládán, což se snaží dát do vzájemné vazby k aktuálním postojům mladé generace vůči otázkám křesťanství a církve obecně.

Anglická anotace

The aim of bachelor thesis titled "**Quantitative analysis of a Textbook of History**" analyze the representation of Christian and religious themes in the history books for the 6th to 9th year primary schools, respectively, for the first to 4th year of the eight-year grammar schools. Author of the work follows not only what is volumetric representation of the reference topic in the whole didactic material, but also pursues the aspekt of the signifkance, ie what is the focus of the subject matter in textbooks devoted. From the perspective of both then carry out an overall evaluation of textbooks and deduces what the full picture of the subject matter is presented to pupils, which seeks to put into the interactions of the current attitudes of young people towards the issues of Christianity and the Church in general.

Key words: Quantitative Analysis, Textbook of History, Christianity and Church, primary School, grammar School

Počet slov

Stránky :	35
Slova :	7389
Znaky (bez mezer) :	42533
Znaky (včetně mezer) :	49664
Odstavce :	433
Řádky :	1072

Počítáno včetně poznámek pod čarou